

202

novija slovenska arhitektura

vladimir gvozdanović

Umjetnost neke zemlje, naroda, regije, škole — ne iscrpljuje se jednim prikazom. Ne postoje toliko precizni kompendiji koji bi omogućili uvid u baš »sve« objekte određenog kruga našeg interesa, odnosno, izbor građe takvih pregleda ovisi u velikoj mjeri o kutu promatranja sastavljača i o njegovoj vlastitoj određenosti u umjetničkoj teoriji — ili praksi — ukratko, vremenu. Koliko kritička studija ili prikaz ovise upravo o takvom položaju pisca, toliko i izložbeni prikaz ovisi o ličnosti individualnog ili kolektivnog organizatora ili aranžera. To osobito vrijedi za izvanmuzejsku umjetnost, umjetnost živu čini je n i c u, umjetnost koja još nema onaj tako varljivi biljeg pozitivne ili negativne valorizacije »jednom zauvijek«, kakvu stvara vremenski razmak.

Stoga sagledavanje neke žive umjetničke cjeline stavlja osobiti problem pred senzibilitet kritičara, ukoliko piše monografiju pojedinca, grupe ili stila, ili pred postavljača izložbe ako želi informirati o nekim objektima žive umjetnosti. Izlagati znači ograničiti se, znači — izabirati. Izbor nužno zahtijeva da se prikaže bitno, da se naglase glavne tendencije, da se najzad gledaocu na-



ivan kocmut
gornja stanica pohorske uspinjače,
1955/1958.

203



metne određeni dojam zaokružene cjeline. Izlagati, dakle, znači i oblikovati — od grupe odabranih umjetničkih predmeta stvarati po osobnom stavu određeni novi organizam, zacrtati nove odnose.

Pokušajmo se ovdje sjetiti nekih djela suvremene arhitekture kako ih je prikazala izložena cjelina »Novejša slovenska arhitektura«. Ne želimo ovom prilikom govoriti o izložbi, želimo posvetiti nekoliko riječi ili dojmova — oblicima.

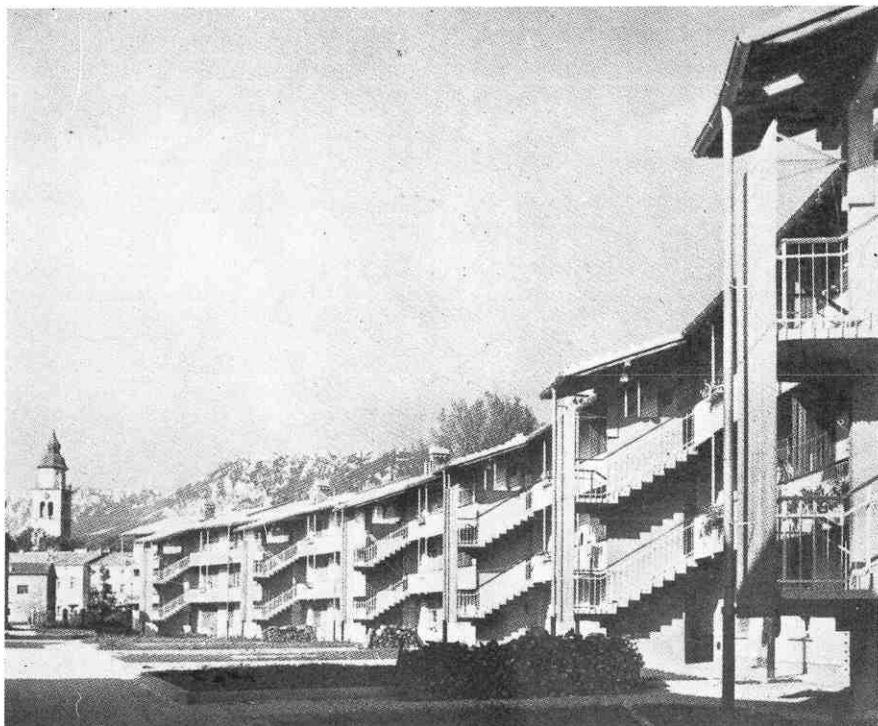
Pred nama je posljednjih petnaestak godina ... no počnimo »od početka«.

»Kljub vsemu pa je treba postaviti vsaj tri točke kot temeljne opore v razvojnem prerezu slovenske sodobne arhitekture; prva je prav gotovo spodbuda in delovanje omenjene pionirske trojice (tj. Fabiani — Plečnik — Vurnik), druga je ustanovitev in vzgojno delovanje 'ljubljanske arhitekturne šole' kot osnovne za avtohtoni rast slovenske arhitekture, tretja pa se kaže v predvojnem 'funkcionalizmu', medtem ke jo idejno označuje skupina okrog časopisa ARHITEKTURA (Stane Bernik, predgovor katalogu izložbe »Novejša slovenska arhitektura«).

Odmah: dva pola, dvije koordinate. Tradicija. Senzibilitet za trenutačne događaje. Ili — pokušaji pomirenja?

Tradicija izrasla iz one plodne, nervozne, ljubopitljive situacije prijeloma stoljeća, prijeloma sa starijom »tradicijom«, a ipak bez potpunog kidanja. Arhitektura secesije, ali i Wagnera, klima Olbrichta, ali i Loosa. Arhitektura koja je imala često sklonosti za lucidne dekorativne efekte i precizne grafičke sanjarije, za meka diskretna osvjetljenja, za vrijednost materijala i materije. U rukama manjih duhova tjerana do paroksizma, danas nepodnošljivog našem senzibilitetu, u rukama majstora ostvarila je djela što s pravom doživljavaju nove pozitivne ocjene.

Ali i racionalni Loosovi kubusi. I nije čudo da je Slovenija odraz slike srednje Evrope.



plečnik versus »funkcionalizam«

Nije li upravo njegova pojava, njegovo dugo trajanje sačuvalo neke tekovine zanatskog poznavanja i vrednovanja materijala, neku ljubav za plastiku, za »poeziju«. Njegov je veliki autoritet svakako spriječio poplavu »funkcionalizma«, nije se ponovila situacija kakvu susrećemo u »zagrebačkom krugu«. I je li ta činjenica pozitivna ili negativna? Usudujemo li se danas definitivno suditi? Nije li funkcionalizam brana protiv nekontroliranih pretjerivanja?

Pogledajmo posljednjih slovenskih petnaest godina. Naravno, i ovdje vođeni izborom, uvjereni da nam se pruža samo najkvalitetnije.

Na prvi pogled — dva pola, dvije koordinate. To je već rečeno. Ili pomirenje? Čak na istom objektu? Pokušajmo slijediti ovu tezu. Napokon — ne znamo dovoljno o tim pojavama. Rečeno je — to su dojmovi.

Pedesete godine — odraz funkcionalizma, koji je tražila obnova, odraz još prijeratnih strujanja. Ostvarenja bazirana na traženju proporcija čistih kubusa — bez traga plastične dekoracije — kubusi oživljeni ritmom otvora. Kocmutov stambeni toranj u Mariboru (1954/55), Lapajneov i Šlajmerov stambeni blok u Ljubljani (1955/57) mogu nastati »svugdjek«. Ne posjeduju određeni »genius loci«. To je internacionalni izraz. No kao da već 1953/55. u zgradi Impexa u Ljubljani (arhitekt Edo Mihevc) postoji neko traženje kompleksnijeg djelovanja kubusa i pokušaj nerviranja površine. Ili se kubusu suprotstavlja zakrivljena linija (Simčić, Arnautović, Mihelič: Dvorana A Gospodarskog razstavišča 1954/58; D. Fürst: Osnovna škola u Stražišču, Kranj 1953/59). Na kraju, ako i zatvoreni osnovni kubus ostaje važan motiv šezdesetih godina, na njemu sada nastaju zaista bitne promjene. Traži se varijabilnost površinskih ploha, paralelizam materijala, otkrivaju se nove mogućnosti

u rasporedu i formatu otvora, javlja se plastika — elementi prodiru u prostor ili omogućuju da taj uđe u njih (S. Kristl: Trgovačko-stambeni blok, Velenje 1960/63). Pokušavaju se stvarati osobiti odnosi sa više kubičnih sastojaka, posebnim se tretmanom naglašava krov (E. Medvešek: Hotel Lev, Ljubljana 1961/63). Postiže se kontrast otvaranjem prizemlja, tu se pojavljuju linije, koje nisu paralelne (Ravnikar: Zgrada ČZP Ljudska Pravica, Ljubljana 1958/61). Napokon, ako kubus ostaje zatvoren i dominantan, oživljava se sjajem materijala ili pronalaženjem nekih novih odnosa ili snažnim naglašavanjem važnih poteza zgrade (M. Božić: Sportska dvorana Tivoli, Ljubljana 1959/63). U krajnjem izdanju kao da više i ne prepoznajemo prvobitnu ideju kubusa i ortogonalnih rastera — u jednostavnoj, konstruktivno jasnoj, nenametljivo monumentalnoj fasadi robne kuće u Osijeku (Milan Mihelič 1963/67).

Čitav niz tih rješenja nosi biljege istraživanja, inovacije. Možemo ih eventualno kritizirati, dokazivati ulogu »tradicije«, »historicisma«. Ali činjenica — nezadovoljavanje formulom, želja za obogaćenjem izraza — ostaje. Kao da je osjećaj za neku diskretnu plastičnost odviše dugo prisutan u slovenskim zemljama, a da bi ga »zauvijek« progutao internacionalni funkcionalizam. Prisutan u plodnoj umjetničkoj praksi gotike i baroka. Treba motriti pojedine detalje — stubišta stambenog niza u Vipavi (Svetozar Križaj 1960/61), detalje tiskarne Mladinske knjige u Ljubljani (S. Sever 1963/66), kino-dvorane u Ajdovščini već spomenutog Križaja (1964/65), čitavu kompleksnost rastvorenih oblika M. Miheliča (Izložbeni paviljoni C na Gospodarskom razstavišću, Ljubljana 1966/67), pa sve do poetskih digresija J. Koželja (Agroprogres, Ljubljana 1966/67).

Ne čudi nas stoga pozitivna reakcija slovenske arhitekture u smislu prihvaćanja novih tendencija plastič-

nijeg tretmana arhitektonskog tijela i novih rješenja u arhitekturi (Habitat — Ravnikar: stambeni blok u Ferantovem vrtu, Ljubljana 1966/68). Ili, da se vratimo na već spomenute radove Miheliča i Križaja. Ili arhitektura takve plastične ekspresije u punom zamahu — natječajni rad za urbanističko-arhitektonsko rješenje Omladinskog centra Sedam sekretara SKOJ-a u Zagrebu (Marko Mušič, Lojze Drašler, Marjan Mušič ml., Jernej Kraigher, Tomaž Jeglič).

urbanizam

Je li put urbanizma logično sukladan putu individualnog objekta? Začudo — invencija kao da je ovdje sputanija. Ili je možda teško slikom i maketom dočarati plasticitet gradskog pejzaža. Pretežu naime stroga rektilinearna rješenja poput urbanističkog uređenja mariborskog gradskog središta (B. Kocmut, J. Kocmut, Pečenko, Emeršič, Krajncič — nacrt 1962), nacrt za stambeni rajon šS-6 u Šiški (Vouk i Šarec 1966), mnogo fleksibilnijeg zahvata natječajnog rada E. Ravnikara za urbanističko rješenje sjevernog dijela Venecije — Tronchetto (1964) ili, na kraju, već spomenutog prijedloga za Omladinski centar u Zagrebu.

Sumiramo li te dojmove, što dobivamo?

Slovenski je arhitekt slijedio razvojne linije ne samo čitave jugoslavenske, već i svjetske arhitekture. U jednom je momentu, potkraj pedesetih godina, zastao nezadovoljan. Tražio je obogaćenje, obnovu.

Pitanje je, zaista, koliko je i kakvu ulogu pri tom odigrala tradicija (i u kojem smislu »tradicija«).

Paralelno kidanju sa strogim »funkcionalizmom« u arhitekturi, slovenski je arhitekt tražio unutar svojih okvira. Stoga je spremno dočekao jak prodor ponovnog oživljavanja plastike u svjetskoj arhitekturi.

Može li mu dati osobni pečat — pitanje je budućnosti.